

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ

Анотація. Висвітлено концептуальні основи вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника з метою підвищення рівня фінансової безпеки банку. Визначено основні групи ризику по позичальнику з метою оптимізації управління фінансовою безпекою банку.

Аннотация. Освещены концептуальные основы совершенствования методики оценки кредитоспособности заемщика с целью повышения уровня финансовой безопасности банка. Определены основные группы риска среди заемщиков с целью оптимизации управления финансовой безопасностью банка.

Annotation. The conceptual basis of improving the methodology for assessing the creditworthiness of the borrower in order to improve the financial security of a bank is exposed. The main risk groups of the borrowers are identified in order to optimize the management of the bank's financial security.

Ключові слова: фінансова безпека, кредитоспроможність позичальника, оцінка кредитоспроможності, групи ризику позичальника, управління фінансовою безпекою.

З розвитком ринкових умов в Україні дедалі важливішу роль в економіці країни відіграють не державні структури, а саме акціонерні та комерційні банки. Однією з важливих умов забезпечення стійкого розвитку банку, формування високих кінцевих результатів його фінансової діяльності є наявність ефективної системи його фінансової безпеки, змістом якої виступає розробка і реалізація комплексу заходів щодо захисту його фінансових інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Загрози фінансовим інтересам банку на всіх етапах його розвитку є об'єктивним, постійно діючим чинником, і тому вимагають серйозної уваги і врахування з боку банківських менеджерів. В умовах економіки перехідного періоду, високої мінливості чинників зовнішнього і внутрішнього середовищ функціонування банків, що характеризується здійсненням агресивної фінансової політики багатьма учасниками його фінансових відносин, актуальність формування системи фінансової безпеки банку істотно зростає. Оскільки українські банки змушені працювати в умовах підвищеного ризику, тому вони частіше, ніж їх закордонні колеги, бувають у кризових ситуаціях, приклади яких не зникають зі сторінок періодики. На рівень фінансової безпеки банку істотно впливають ризики, які пов'язані з кредитною діяльністю банку, що й обумовило актуальність обраної теми.

Вивченню фінансової безпеки держави, банків, впливу на її рівень різноманітних ризиків приділяють увагу такі вітчизняні вчені, як: Барановський О. І., Бланк І. О., Варналій З. С., Горячева К. С., Єпіфанов А. О., Ермошенко М. М., Загорельська Т. Ю., Мартинюк В. П., Пластун О. Л., Терещенко О. О. та багато інших, а також російські й зарубіжні вчені, такі, як: Е. Альтман, Дж. Аргенті, Ковальов В. В., Савчук В. П., Р. Таффлер та ін. Проте, незважаючи на вагомий внесок цих науковців у вирішення проблем забезпечення фінансової безпеки на різних рівнях економіки, існує необхідність подальшого розвитку теоретичної та практичної бази з даної проблематики [1 – 4].

Метою даної статті є підвищення рівня фінансової безпеки банку за рахунок удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника банку.

Вирішуючи питання про доцільність надання кредиту підприємствам, ПАТ "Правекс-банк" виробляє оцінку ризику кожної організації, що подала заяву на отримання кредиту.

У ПАТ "Правекс-банк" оцінка ступеня ризику по позичальнику здійснюється за такою схемою:

1. Оцінка фінансового стану підприємства.
2. Оцінка якості забезпечення.
3. Оцінка оборотів клієнта.
4. Аналіз кредитної історії підприємства.

Кожному елементу з цієї групи привласнюється ваговий коефіцієнт. Розрахунок підсумкового показника виробляється за допомогою експертних оцінок. Наведемо таблиці показників, що розраховуються, використовуваних експертних оцінок і вагових коефіцієнтів груп.

1. Фінансовий стан (вага групи – 0,25). У процесі аналізу фінансового стану підприємства банком розраховуються показники, подані в табл. 1.

Оцінка фінансового стану (ОФС) розраховується за формулою:

$$\text{ОФС} = \text{Б} \times \text{П} \times \text{В}, \quad (1)$$

де Б – кількість балів;
П – вага показника;

Показники оцінки фінансового стану підприємства

Найменування коефіцієнта	Розшифровка коефіцієнта	Значення	Кількість балів	Вага показника
1	2	3	4	5
Коефіцієнт рентабельності обороту від основної діяльності	Відношення прибутку від реалізації за останній квартал до суми виручки від реалізації за останній квартал	понад 2	100	0,12
		0,15 – 0,2	75	
		0,1 – 0,15	50	
		0 – 0,1	30	
		менше 0	10	

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5
Коефіцієнт поточної ліквідності	Відношення суми грошових коштів, дебіторської заборгованості і короткострокових фінансових вкладень до короткострокових зобов'язань	понад 1	100	0,1
		0,75 – 1	75	
		0,5 – 0,75	50	
		менше 0,5	25	
Коефіцієнт покриття	Відношення суми оборотних активів за мінусом дебіторської заборгованості з терміном погашення більш ніж через 12 місяців до суми короткострокових зобов'язань	понад 1,75	100	0,13
		1,5 – 1,75	75	
		1,2 – 1,5	50	
		менше 1,2	25	
Коефіцієнт незалежності	Відношення суми власного капіталу до підсумку балансу	понад 0,6	100	0,1
		0,3 – 0,6	60	
		менше 0,3	30	

2. Оцінка якості забезпечення (вага групи – 0,25).

Визначення оцінки якості забезпечення (ОЯЗ) ведеться за такою формулою:

$$\text{ОЯЗ} = P \times (1 - Д) / \text{ДО}, \quad (2)$$

де P – ринкова вартість забезпечення (сума поручительства, гарантії);

Д – заставний дисконт;

ДО – сума основного боргу за кредитом.

При значенні показника рівному:

більше 1,5 бальна оцінка складе 100 балів;

1 – 1,5 бальна оцінка складе 50 балів;

менше 1 – 25 балів.

3. Оцінка оборотів клієнта (вага групи – 0,3).

У даному розділі розраховується такий показник:

$$\text{Достатність оборотів} = \text{обороты} / \text{кредит}. \quad (3)$$

Розподіл балів залежно від кількості оборотів надано в табл. 2.

Розподіл балів залежно від кількості оборотів

Кількість оборотів	Кількість балів
більше 3	100
1,5 – 3	90
1 – 1,5	70
0,6 – 1	55
0,3 – 0,6	30
0,01 – 0,3	10
0	0

4. Аналіз кредитної історії підприємства (вага групи – 0,1).

Якщо у клієнта немає поточної простроченої заборгованості, то за кожен попередній кредитний продукт без прострочення виплати відсотків і основного боргу клієнт одержує 10 балів, які помножуються на вагу групи.

ПАТ "Правекс-банк" виділяє такі групи ризику залежно від підсумкової бальної оцінки (табл. 3):

Залежність групи ризику від підсумкової бальної оцінки

Кількість балів	Група ризику
Понад 45	1
30 – 45	2
15 – 30	3
Менше 15	4

Необхідно відзначити, що визначення групи ризику по підприємствах у ПАТ "Правекс-банк" необхідне для виявлення тих з них, яким не слід видавати кредити у зв'язку з високою вірогідністю їх непогашення. До таких підприємств відносяться організації, що увійшли до четвертої групи ризику.

Процентна ставка ж встановлюється залежно від показника достатності оборотів.

Розглянемо схему оцінки ризику по підприємству ТОВ "БЕСК".

У ПАТ "Правекс-банк" звернулося підприємство ТОВ "БЕСК" із заявкою на надання кредиту в розмірі 300 000 грн.

ТОВ "БЕСК" є офіційним дистриб'ютором фірми Rouhde (Німеччина), що випускає устаткування радіозв'язку. У зв'язку з тим, що товариство здійснює прямі поставки від безпосередніх виробників устаткування зв'язку, "БЕСК" має широкую мережу оптових покупців в Україні. Найбільша питома вага діяльності товариства – це імпорт радіоустаткування і далі оптовий продаж по регіонах України через дилерів і самостійно.

Другий напрям діяльності ТОВ "БЕСК" – це сервісний центр, який надає клієнтам послуги з ремонту (як гарантійного, так і післягарантійного), діагностики і настройки радіоустаткування.

Кредит необхідний підприємству для розширення асортименту пропонованих товарів і послуг.

ТОВ "БЕСК" має в ПАТ "Правекс-банк" свій розрахунковий рахунок, але послугами кредитування в даному банку раніше не користувалося.

Місячний оборот підприємства на розрахунковому рахунку складає 3 752 762 грн. Одержавши необхідні документи від ТОВ "БЕСК" (Баланс і Звіт про фінансові результати), банк приступив до оцінки кредитоспроможності підприємства.

5. Фінансовий стан ТОВ "БЕСК".

Показники фінансового стану розглянутого вище підприємства розраховувалися за даними Балансу і Звіту про фінансові результати. Результати наведені в табл. 4.

Таблиця 4

Показники фінансового стану ТОВ "БЕСК"

Найменування коефіцієнта	Значення	Кількість балів	Вага показника	Вага групи	Сума балів з урахуванням ваги
Коефіцієнт рентабельності обороту від основної діяльності	0,116	50	0,12	0,26	1,5
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,940	75	0,1	0,25	1,875
Коефіцієнт покриття	1,030	25	0,13	0,25	0,8125
Коефіцієнт незалежності	0,056	30	0,1	0,25	0,75
Усього					4,94

6. Оцінка якості забезпечення.

Як забезпечення поворотності кредиту ТОВ "БЕСК" пропонує заставу нерухомого майна – одного з офісів, що є в його розпорядженні. Незалежний оцінювач визначив ринкову вартість даного об'єкта в 600 000 грн.

У ПАТ "Правекс-банк" прийнято, що при заставі нерухомого майна заставний дисконт складає 30 %.

Оцінка якості забезпечення складе $600\,000 \times (1 - 0,3) / 300\,000 = 1,4$.

Таким чином, у даній групі ТОВ "БЕСК" одержує 50 балів. Підсумкова оцінка ж за якістю забезпечення складе $50 \times 0,25 = 12,5$ бала.

7. Оцінка оборотів підприємства ТОВ "БЕСК".

Достатність оборотів = $(3\,752\,762 / 300\,000) = 12,51$.

Оцінка по даній категорії складе – $100\,000 \times 0,5 \times 0,3 = 15$ балів.

8. Аналіз кредитної історії.

Оскільки кредитів ТОВ "БЕСК" у ПАТ "Правекс-банк" раніше не брало, то кількість балів у розділі кредитної історії буде рівна 0.

Сума всіх балів по підприємству ТОВ "БЕСК" складе 32,44.

Отже, дану організацію можна віднести до 2-ї групи ризику. ПАТ "Правекс-банк" зацікавлений у роботі з даним підприємством, оскільки воно має економічні передумови для повернення кредиту і працює у сфері торгівлі, що є одним з найпривабливіших сегментів кредитування для банку. Забезпечення, пропоноване ТОВ "БЕСК", є достатньо надійним. Місячний оборот у банку перевищує суму кредиту більш ніж у 3 рази, а значить, за договором кредиту з підприємством ТОВ "БЕСК" буде встановлена мінімальна процентна ставка для стандартного кредиту у розмірі 24 % річних. Термін повернення кредиту буде встановлений, як і для всіх підприємств торгівлі, до 24 місяців.

Розглянувши схему оцінки ризику по позичальнику і чинники, що впливають на формування процентної ставки за кредитом, можна надати такі рекомендації ПАТ "Правекс-банк":

1. Ввести додаткові коефіцієнти оцінки фінансового стану позичальника.

2. Враховувати привабливість забезпечення кредиту при оцінці якості забезпечення.

3. Розраховувати процентну ставку за кредитом, враховуючи не тільки місячний оборот по розрахунковому рахунку в банку, але й групу ризику по підприємству в цілому.

Як додаткові коефіцієнти для оцінки фінансового стану підприємства можна запропонувати такі: коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (у днях); коефіцієнт достатності грошових коштів.

Розшифровку коефіцієнтів, пропонувану вагу коефіцієнтів, можливі значення і кількість балів по них наведено в табл. 5. Запропоновані коефіцієнти допоможуть банку більш повно і точно оцінювати фінансовий стан позичальників.

Таблиця 5

Додаткові коефіцієнти для оцінки фінансового стану підприємства

Найменування коефіцієнта	Розшифровка коефіцієнта	Значення	Кількість балів	Вага показника
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (у днях)	Відношення середньої за аналізований період величини дебіторської заборгованості строком погашення до року за мінусом заборгованості по внесках у статутний капітал і приблизної величини ПДВ, помноженої на тривалість аналізованого періоду (у днях) до виручки від реалізації за аналізований період	Менше 40	100	0,1
		40 – 60	75	
		60 – 90	50	
		Понад 90	25	
Коефіцієнт достатності грошових коштів	Відношення можливого припливу грошових коштів протягом семи днів до їх можливого відпливу за даний період	Понад 1,5	100	0,1
		1 – 1,5	75	
		0,7 – 1,0	50	
		Менше 0,7	25	

Таким чином, у 1-му пункті схеми оцінки ризику по позичальнику розглядатимуться не 4 коефіцієнти, а 6.

При оцінці якості забезпечення ПАТ "Правекс-банк" слід враховувати не тільки ступінь покриття забезпеченням суми кредиту, але і його надійність і привабливість для банку. Наприклад, банками Німеччини використовується трибальна оцінка ефективності форм забезпечення зворотності кредиту (табл. 6).

Таблиця 6

Оцінка ефективності форм забезпечення зворотності кредиту

Форма забезпечення зворотності кредиту	Передумови використовування	Переваги	Недоліки	Рейтинг якості в балах	Максимальна сума кредиту в % до суми забезпечення	
1	2	3	4	5	6	
Іпотека	Нотаріальне посвідчення	Стабільність ціни	Високі витрати за нотаріальне посвідчення	3	60 – 80 %	
		Неодноразове використовування				
	Внесення в поземельну книгу	Простота контролю за збереженням	Трудність оцінки	3	60 – 80 %	
		Можливість використовування заставником				
Застава внесків, що знаходяться в банку, який надав кредит	Договір про заставу	Низькі витрати	Можуть бути проблеми, пов'язані з податковим правом	3	100 %	
	Ощадна книжка може бути здана в банк на зберігання	Високоліквідне забезпечення				
Поручительство (гарантії)	Письмовий договір про поручительство	Низькі витрати	Можуть бути проблеми при перевірці кредитоспроможності поручителя (гаранта)	2	Залежно від кредитоспроможності гаранта	
		Письмова гарантія				Участь другої особи
						Швидке використання

Закінчення табл. 6

1	2	3	4	5	6
Застава цінних паперів	Договір про заставу	Низькі витрати	Може бути різке падіння ринкової	2	Акції – 50 – 60 %, цінні

	Передача цінних паперів на зберігання	Зручність контролю за змінами ціни (при котируванні на біржі) Швидка реалізація	ціни		папери, що приносять відсоток – 70 – 80 %
Поступка вимог з поставки товарів або надання послуг	Договір про цесію	Низькі витрати	Інтенсивність контролю	1	20 – 40 %
	Передача копії рахунків або списку дебіторів	При відкритій цесії – швидке використання	Проблеми, пов'язані з податковим правом Особливий ризик тихої цесії		
Передача права власності	Договір про передачу права власності	Низькі витрати	Проблеми оцінки	1	20 – 50 %
		У разі високої ліквідності – швидка реалізація	Проблема контролю Використовування звертання в суд		

У даному випадку, можна запропонувати використовувати даний рейтинг форм забезпечення в схемі оцінки ризику позичальника. Отже, розглянемо, як буде проводитися оцінка якості забезпечення з урахуванням табл. 6.

Вага групи за оцінкою якості забезпечення залишиться 0,25.

Початкова формула:

$$P \times (1 - D) / K,$$

де P – ринкова вартість забезпечення (сума поручительства, гарантії);

D – заставний дисконт;

Do – сума основного боргу за кредитом.

Початкову формулу перетворимо таким чином:

$$H \times (P \times (1 - D) / K), \quad (4)$$

де H – надійність або привабливість форми забезпечення в балах.

При значенні показника рівному:

більше 4,5 бальна оцінка складе 100 балів;

3 – 4,5 бальна оцінка складе 75 балів;

2 – 3 бальна оцінка складе 50 балів;

1 – 2 бальна оцінка складе 25 балів;

менше 1 – 10 балів.

З введенням додаткових показників оцінки фінансового стану позичальника і зміною шкали оцінки якості забезпечення зміниться і підсумкова шкала балів для визначення ступеня ризику видачі кредиту.

Необхідно відзначити, що четверта група ризику, що виділяється ПАТ "Правекс-банк", неоднорідна, тому має сенс виділяти не чотири групи ризику, а п'ять. До четвертої групи ризику можна віднести підприємства, які тимчасово знаходяться в складному становищі, підприємства ж п'ятої групи вже близькі до банкрутства (табл. 7).

Таблиця 7

Залежність групи ризику від кількості балів із введенням додаткових показників

Кількість балів	Група ризику
Понад 50	1
30 – 50	2
15 – 30	3
10 – 15	4
Менше 10	5

ПАТ "Правекс-банк" також можна порекомендувати встановлювати процентну ставку за кредитом залежно не тільки від місячного обороту по розрахунковому рахунку в банку, але враховуючи групу ризику, до якої належить підприємство.

Так, наприклад, ПАТ "Правекс-банк" при нарахуванні відсотків за кредит може використовувати схему, запропоновану американським фінансистом Т. Коуплендом (табл. 8).

Таблиця 8

Нарахування відсотків за Т. Коуплендом

Категорія ризику	Премія за ризик (у %)
Відсутність ризику (1-ша група)	0,00

Стандартний ризик (2-га група)	0,50
Особливий ризик (3-тя група)	1,50
Ризик вищий стандартного (4-та група)	2,50
Ризик, пов'язаний з сумнівним кредитом (5-та група)	5,00

Оскільки п'ята група ризику привласнюється некредитоспроможним підприємствам, ПАТ "Правекс-банк" не рекомендується видавати таким організаціям кредити.

Наук. керівн. Литовченко О. Ю.

Література: 1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, 2004. – 776 с. 2. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності / М. І. Зубок. – К., 2002. – 256 с. 3. Крохмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільної діяльності банку / О. В. Крохмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9(63). – С. 43–50. 4. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків / О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 44–48.